

Miska Hauser

*Z cestovateľského
denníka rakúskeho
virtuóza*

*Listy z Kalifornie,
Južnej Ameriky a Austrálie
(1853 – 1859)*

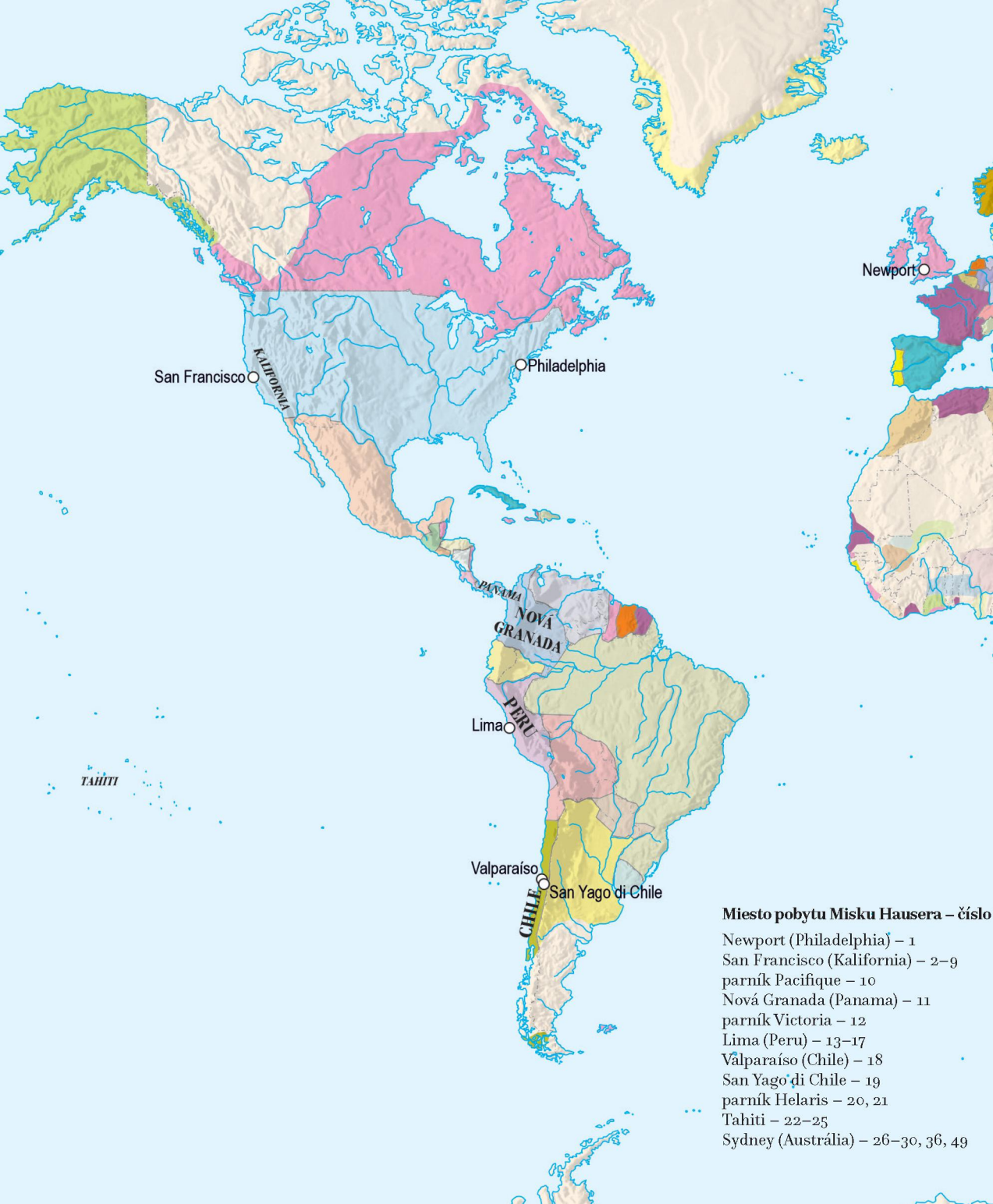

MISKA HAUSER

Z cestovateľského denníka rakúskeho virtuóza

Listy z Kalifornie, Južnej Ameriky a Austrálie

(1853 – 1859)

Miesto pobytu Misku Hausera – číslo

- Newport (Philadelphia) – 1
- San Francisco (Kalifornia) – 2–9
- parník Pacific – 10
- Nová Granada (Panama) – 11
- parník Victoria – 12
- Lima (Peru) – 13–17
- Valparaíso (Chile) – 18
- San Yago di Chile – 19
- parník Helaris – 20, 21
- Tahiti – 22–25
- Sydney (Austrália) – 26–30, 36, 49

listu

- Goulburn (Austrália) – 31–32
- Parramatta (Austrália) – 33
- Bathurst (Austrália) – 34
- Moreton Bay (Nové Holandsko) – 35
- Melbourne (Austrália) – 37–41, 50
- Ballarat (Austrália) – 42
- Geelong (Austrália) – 43–44
- Adelaide (Austrália) – 45–48
- parník Emeau – 51–53, 56
- Point de Galle (Cejlón) – 54–55
- Malta – 57

Miska Hauser

*Z cestovateľského
denníka rakúskeho
virtuóza*

*Listy z Kalifornie,
Južnej Ameriky a Austrálie
(1853 – 1859)*

SIGMUND HAUSER
editor (1859)

HUDOBNÉ
CENTRUM
2023

MISKA HAUSER

Z CESTOVATELSKÉHO DENNÍKA RAKÚSKEHO VIRTUÓZA. LISTY Z KALIFORNIE, JUŽNEJ
AMERIKY A AUSTRÁLIE

(1853 – 1859)

Vydalo Hudobné centrum v Bratislave v roku 2023 ako svoju 225 publikáciu. 1. vydanie.
Preklad: Silvia Ruppeldtová. Redakcia: Vladimír Godár. Jazyková redakcia a korektúry:
Katarína Godárová. Tlač: AEPRESS, s.r.o.

ISBN 978-80-89427-93-2 (print)

ISBN 978-80-89427-94-9 (PDF)

Obsah

Úvodom	11
1. list – San Francisco (Kalifornia), marec 1853	15
2. list – San Francisco, 15. marca 1853	20
3. list – San Francisco, 1. apríla 1853	25
4. list – San Francisco, 15. apríla 1853.	30
5. list – San Francisco, 4. mája 1853.	35
6. list – San Francisco, 20. mája 1853	38
7. list – San Francisco, 6. júna 1853	43
8. list – San Francisco, 28. júna 1853	47
9. list – San Francisco, 12. júla 1853	51
10. list – Na palube parníka Pacifique, 1. decembra 1853.	55
11. list – Nová Granada (Panama), 5. decembra 1853.	58
12. list – Na palube parníka Victoria, 18. decembra 1853.	59
13. list – Lima, 1. januára 1854	61
14. list – Lima, 15. januára 1854	64
15. list – Lima, 1. februára 1854	68
16. list – Lima, 1. marca 1854.	74
17. list – Lima, 15. septembra 1854	80
18. list – Valparaíso, 14. mája 1854.	84
19. list – San Yago di Chile, 29. júna 1854.	90
20. list – Na palube parníka Helaris, september 1854	96
21. list – Na palube parníka Helaris, september 1854	100

22. list – Tahiti, 30. septembra 1854.	102
23. list – Tahiti, 30. septembra 1854.	104
24. list – Tahiti, 12. októbra 1854.	110
25. list – Tahiti, 12. októbra 1854.	113
26. list – Sydney, 1. decembra 1854	118
27. list – Sydney, 20. decembra 1854	123
28. list – Sydney, 1. januára 1855.	130
29. list – Sydney, 1. januára 1855.	134
30. list – Sydney, 15. januára 1855	137
31. list – Goulburn (v západných zlatých dištriktoch Austrálie), 6. februára 1855	143
32. list – Goulburn, 20. februára 1855.	148
33. list – Parramatta (v austrálskych baniach), 1. marca 1855 . . .	153
34. list – Bathurst (v západných baniach), 15. marca 1855	158
35. list – Moreton Bay (na juhu Nového Holandska), 2. apríla 1855	164
36. list – Sydney, 15. apríla 1855	170
37. list – Melbourne (Austrália), 15. mája 1855.	175
38. list – Melbourne, 15. mája 1855	178
39. list – Melbourne, 15. júna 1855.	182
40. list – Melbourne, 6. júla 1855.	187
41. list – Melbourne, 4. augusta 1855	192
42. list – Ballarat (Austrália), 30. augusta 1855	198
43. list – Geelong (Austrália), 21. september 1855	204
44. list – Geelong, 15. októbra 1855	209
45. list – Adelaide (Južná Austrália), 30. novembra 1855	215
46. list – Adelaide, 20. decembra 1855	221
47. list – Adelaide, 5. januára 1856.	227
48. list – Adelaide, 1. februára 1856	233
49. list – Sydney, 28. mája 1857.	238
50. list – Melbourne, 2. augusta 1857	243
51. list – Na palube parníka Emeau, júl 1858.	247
52. list – Na palube parníka Emeau, júl 1858.	253
53. list – Na palube parníka Emeau, august 1858	257
54. list – Point de Galle (ostrov Cejlón), 12. augusta 1858.	260
55. list – Point de Galle, Cejlón, august 1858	263
56. list – Na palube parníka Emeau, august 1858	265
57. list – na palube parníka Cheviot pred Maltou, 3. septembra .	270
Obrazová príloha.	273

Vladimír Godár: Prešporský huslista Miska Hauser a jeho cesta okolo sveta	283
Miska Hauser (1820 – 1887): Dielo	313
Silvia Ruppeldtová: Stredoeurópsky hudobník na križovatkách 19. storočia	325
Menný register	333

Úvodom

Ako vydavateľ nasledovných listov z ciest, pôvodne určených len úzkemu a dôvernému kruhu príbuzných a priateľov, odovzdávam ich verejnosti váhavo a s rozpakmi aj napriek priateľskému a povzbudivému prijatiu, ktorého sa im dostalo v prílohe *Ostdeutsche Post*.¹ Diktované letnými dojmami okamihu sa len ostýchavo opovažujú zaradiť k významným cestopisom novoveku a nevyhovejú ani zhovievavosti najdobráckejšieho čitateľa, ak od nich bude očakávať nové výklady, vedeckú hodnotu alebo precíznosť. Kto však naopak neprecení a neopovrhne skromnými pozorovaniami prostého virtuóza, ktorý sa s husľami a slákom plavil všetkými smermi za vanúcim vetrom, a kto by za pohodlnejšie

¹ Noviny *Ostdeutsche Post* po prvý raz vyšli 1. októbra 1848 ako večerník. Vydavateľom bol pražský rodák, spisovateľ, novinár a politik Ignaz Kuranda (1811 Praha – 1884 Viedeň), ktorý pred marcovými udalosťami 1848 spoločne s Jakobom Kaufmannom vydával zakázaný, ale obľúbený časopis *Grenzbote* (1842 – 1848). *Ostdeutsche Post* boli jediným od vlády nezávislým tlačivom Rakúska s rozšírením aj v cudzine. Prvoradá dôležitosť sa prikladala zahraničnej politike, hospodárstvu a prílohe s fejtónmi. Noviny boli orientované veľkonemeckým smerom, presadzovali konštitučný centralizmus, bojovali proti neoabsolutizmu, podporovali politiku Antona von Schmerlinga (v rokoch 1849 – 1851 rakúskeho ministra spravodlivosti), zasadzovali sa za zrovnoprávnenie a asimiláciu Židov a bojovali proti konkordátu (zásluhou čoho boli v otvorenom nepriateľstve s *Wiener Kirchenzeitung*).

pokladal spoznávať svet skôr na neškodných listoch knihy než na potulkách horami a oceánmi, nuž ten by mohol, nazdávam sa, v čítaní týchto zbraných listov nájsť uspokojenie. Tieto v letku zaznamenané zápisky mu môžu predviesť ak aj nie priam hotové obrazy, tak aspoň naskicované obrysy veľkého atlantického sveta a dojmy hlboko prežívaných zážitkov a tisícorakých úkazov, ktoré počas deviatich rokov potuliek rozprávač vnímal a pozoroval.

Keď pripomínam hneď na začiatku tieto skutočnosti, dovoľte mi tiež uviesť, že môj potulkami zmámený brat, ktorý sa narodil v roku 1822 v Pressburgu v Uhorsku, už od raných liet prejavoval neobyčajné volanie k hudbe, ktoré vytláčalo všetky detské hry. Conradin Kreutzer,² vtedajší kapelník tamjšieho divadla, navštevoval umením predchnutý rodičovský dom chlapca a podnietil aj jeho prvé hodiny husľovej hry. Úspech bol o to priaznivejší, že už krátko na to si mohla verejnosť vtedy sotva dvanásťročného chlapca vypočuť pri mnohých príležitostiach v divadle. Počas navštevovania konzervatória pod vedením pána profesora Böhma³ našiel Michael Hauser v k. k. komornom virtuózovi pánu Josephovi Maysederovi⁴ horlivého a vrúcneho priateľa a učiteľa, ktorý vnukol jeho ďalšiemu vzdelaniu umelecké a veľmi sľubné smerovanie.

² Conradin Kreutzer (1780 Messkirch, Fürstenberské kniežatstvo – 1849 Riga, Ruské impérium), nemecký ranoromantický skladateľ, dirigent a klavirista. Pri prvom pobyte vo Viedni (1804) sa tu zoznámil s Josephom Haydnom a pravdepodobne študoval u Albrechtsbergera. Neskôr sa stal kapelníkom viedenského Kärtnertortheater (1822 – 1827, 1829 – 1832) a Theater in der Josefstadt (1833 – 1835); do Kärtnertortheater sa vrátil roku 1835. Pôsobil tiež v Paríži, Kolíne, Mainzi a v Rige, kde aj umrel.

³ Joseph Böhm (1795 Pešť – 1876 Viedeň), uhorský huslista a husľový pedagóg, ktorý sa stal profesorom husľovej hry vo Viedni na práve založenom Konzervatóriu (1819) a pôsobil tu až do roku 1848. Pôsobil zároveň v cisárskom orchestri (1821 – 1868) i ako sólista a kvartetový hráč (popri Maysederovi a Schuppanzighovi). Premiérovo uviedol viaceré diela Beethovena i Schuberta a je považovaný za otca viedenskej husľovej školy; k jeho žiakom popri Hauserovi patrili aj H. W. Ernst (1812 – 1865), Joseph Joachim (1831 – 1907), Jakob Dont (1815 – 1888), Eduard Reményi (1828 – 1898), Georg Hellmesberger (1800 – 1873) a iní. Bol aktívny aj ako skladateľ.

⁴ Joseph Mayseder (1789 Viedeň – 1863 Viedeň) bol rakúsky huslista a skladateľ, žiak Antonína Vranického (1761 – 1820). Pôsobil ako sólista i komorný hráč, aj v súboroch Beethovenových patrónov Zmeškala a Lobkowitza. Bol stálou pri interpretácii kvartetu Mozarta, Haydna a Beethovena, koncertným

V spoločnosti otca, ktorý bol voľakedy ako husľový amatér v blízkom vzťahu s Beethovenom, podnikol môj brat v roku 1840 prvý nesmelý umelecký výlet do Nemecka. Ten sa napokon s čoraz väčšími úspechmi predĺžil na takmer osem rokov trvajúcu koncertnú cestu Nemeckom, Dánskom, Švédskom, Nórskom, Fínskom a celým Ruskom až po hranice Sibíri. Keď sa v roku 1848 vrátil do Viedne, prvé tóny jeho huslí prerušili údery hromu revolúcie; vpád pre umenie takých nepríjemných udalostí, ktoré vtedy zachvátili väčšinu Európy, rozhodol o tom, že vyhľadal pokojný kozub rodného mesta, kde sa v prípravách na väčšie cesty do Francúzska a Anglicka napokon oddal výlučne štúdiu a skladaniu hudby. Po príchode do Londýna ho mimoriadne priaznivé pozvanie zvábilo za oceán, a už 1. januára 1850 sa parníkom „Baltic“ odplavil do New Yorku. Odtiaľ pod záštitou koncertnej spoločnosti dva roky putoval všetkými smermi územím Únie. Od snehových polí Kanady až ku kvetmi zaplavenému prameňu Niagary a jej burácujúcim vodopádom, od najodľahlejších osád Západu až k bujným pomarančovníkovým lesom Luisiany vari ani nebolo mesta, ktoré by bolo ostalo nedotknuté návštevou tohto moderného ťaženia Argonautov. V roku 1852 sa opäť vrátil do New Yorku a plavil sa tokmi Ohia a Mississippi popri oslepujúcich scenériách otrokárskeho štátov a čarovnej oblasti Juhu. Avšak zlovestné horúčky Havany, ktoré tam medzi lesmi plnými rozkvetu a omamných vôní striehnu ako ľstiví démoni, jeho pobyt na tomto ostrove zázrakov skrátili. Náhlil sa naspäť do New Yorku, a práve tam v ňom dozrelo rozhodnutie, rovnako dobrodružné ako nebezpečné: zamieriť do Kalifornie. Nechcem však predbiehať rozprávača. Práve na týchto miestach sa začínajú opisy listov, ktoré týmto odovzďavam väčšiemu okruhu čitateľov. Kiežby sa u nich stretli s priateľským prijatím a udržali ten záujem, ktorý si už predtým tak ľahko a prirodzene získali v novinových stĺpkoch.

Viedeň, november 1858

Sigmund Hauser

majstrom orchestra vo viedenskom Hoftheatri (1810), v Hofkapelle (1816) i cisárskym sólistom. Takisto pôsobil ako skladateľ.

1. list – San Francisco (Kalifornia), marec 1853

Poučený mnohoročnými skúsenosťami som dospel k presvedčeniu, že na pôde Európy pre virtuózov už zlaté záhrady Hesperidiiek dávno zanikli. Nuž som zbalil husle do puzdra odolného voči vode, nádeje zložil do skromného priečinka a s ľahkým srdcom som sa vydal na plavbu oceánom. Amerika, nazdával som sa, je šťastná krajina; ešte nezachvátená prívalom koncertov a virtuózov, každého umelca zaraz víta ako posla z iného sveta a prepustí ho vybaveného najvzácnejším tovarom pomínuteľnosti. A hľa! Štyrikrát som krížom krážom preputoval Spojenými štátmi, v krátkom čase aj Savannah a Kanadou, a na mnohých miestach som hral zo desať či dvanásť ráz! Bravúrne čosi! – zvolali by ste. A celkom bez námahy! Ja, nováčik, neskúsený Európan, som získal málo, zato o to viac moji agenti. Prefikani ľudia ako Barnum⁵ nevravia: „Si umelec, a preto si zaslúžiš odmenu.“ Hovoria: „Si umelec, zriedkavý tovar. Preto ťa práve ja musím predať a vyšťaviť do poslednej kvapky.“ Tu totiž jestvuje i trh s bielymi otrokmi. Tušiac svoju obchodnú cenu bežal som rýchlo od tohto kupca duší a vedomý si toho, že tento milý pán sa už v týchto častiach Únie postaral o to, aby som stratil čaro nováčika, rýchlo som zutekal do Kalifornie. Dokonca som rozhodne odriekol aj návrh cestovať s Henriette Sontagovou,⁶ hoci podmienky boli osľňujúce.

⁵ Phineas Taylor Barnum (1810 – 1891), veľkopodnikateľ so zábavou v USA – hudobníkmi i zvermi. Ťažiskovo ovplyvnil komercializáciu hudobného umenia.

⁶ Henriette Sontagová, pôvodne Gertude Walpurgis Sontag (1806 Koblenz – 1854 Ciudad de México), medzinárodne uznávaná nemecká sopranistka. Známa bola postavami v operách Rossiniho, Donizettiho a Belliniho. Roku 1823 ju Carl Maria von Weber počul vo Viedni v Rossiniho opere *La donna del lago* a ponúkol jej hlavnú postavu v pripravovanej a onedlho uvedenej premiére svojej opery *Euryanthe*. Roku 1824 ako 18-ročná vystúpila v rámci viedenskej premiéry Beethovenovej *Ódy na radosť* (9. symfónia) a Missy

So zámerom získať na túto poeticko-prozaickú umeleckú cestu speváčku vycestoval som z New Yorku do Philadelphie. Tu som sa stretol s Olem Bullom,⁷ ktorý sa so mnou blažene podelil o úmysel uviesť tónmi svojich severských huslí do pohybu zlato Kalifornie. Rozhodol som sa preto poponáhlať. V tom zhone som nevedel nájsť „oživenú lýru“ a rozhodol som sa v spoločnosti klaviristu „Laveneaua“ prvého januára vycestovať z New Yorku. Elegantný parník Baltic nás bleskovo preplaval na nedozernú vodnú plochu. Medzi cestujúcimi som stretol mnoho známych. Na Atlantickom oceáne sme strávili dvanásť dní. Oboplávali sme ostrovy Kuba, Jamajka a Haiti. Bol to veľkolepý, povznášajúci pohľad. V noci ležal pred našimi zrakmi ostrov Kuba osvetlený svetom luny, zázračne sa rozlievajúcim po pokojnej hladine mora. Aké drobné sú radosti umenia oproti radostiam prírody, ktoré vie človek oceniť až vtedy, keď si vycibří jemný cit.

Na dvanásty deň sme priplávali do San Juan del Norte⁸ a zakotvili sme v malom, mne vizuálne veľmi známom prístave, pretože som jeho vyobrazenie kedysi dávno videl v jednom populárnom časopise.⁹

Až tu sa začína skutočná Amerika s jej bujným a veľkolepým svetom živočíchov a kvetený. Rozmanitosť, krása a bohatstvo farieb tropických plodín prebúdza úžas všetkých návštevníkov prichádzajúcich z menej požehnaných krajov. Palmy všakovakých podôb, kokosové palmy a kaktusy rastú v rozšafnej márnوترatnosti a na týchto horúcich rajských ostrovoch stále žijú nahí Indiáni.

Cestujúcich ubytovali v napochytro zbúchaných domoch z latiek, ktoré nesú náramne zábavné meno „hotel“, hoci vnútri by ste také dačo márne hľadali. Ludomilná starostlivosť viacerých špekulantov nás síce nezanechala bez potrebného občerstvenia, v ponuke bolo dokonca

solemnis (7. a 13. mája 1824). V roku 1851 sa začalo jej úspešné turné po USA. Počas ďalšieho amerického turné zomrela v Mexiku na cholery.

⁷ Ole Bull (1810 – 1880): nórsky huslista a skladateľ, jeden z najvýznamnejších husľových virtuózov 19. storočia, priateľ Franza Liszta i Misku Hausera.

⁸ San Juan del Norte alebo Greytown, dnes San Juan de Nikaragua – mesto v departemente Río San Juan v Nikaragui.

⁹ *Pfennig-Magazin*: prvý nemecko-jazyčný popularizačný týždenník s ilustráciami. Vychádzal v rokoch 1833 až 1855, vrchol dosiahol v roku 1847 s nákladom 100 000 výtlačkov. Od roku 1843 mu konkuroval *Illustrierte Zeitung*.

i šampanské, avšak za nanajvyš exotické ceny! Závrat tropického nadšenia nabádal roztúžene stonať po menej nákladnej próze severu.

Blížila sa vytúžená hodina odchodu a po dvadsaťštyri hodín trvajúcom utrpení nás natlačili na menšie lode, ktoré, prísne rozlišujúc medzi nevyhnutným a prebytočným, neobsahovali žiadne posteľe. Ešte i Diogenov sud je na veľkú zámorskú plavbu podstatne pohodlnejší a žiaducejší ako naša loď.

Keď sme šťastlivo prekonali niekoľko menších vodných plôch, štrnásteho januára o desiatej ráno sme dosiahli pevninskú šiju. Len čo si nás všimli Indiáni, náhlili sa ponúknuť cestujúcim svoje chutné ovocie. Dostali za to rôzne maličkosti. Ešte nikdy som nevidel takých škaredých, špinavých ľudí, ako sú títo. Akoby tu príroda chcela korune tvorstva odňať všetko to, čím v prekypujúcej miere obdarovala zvieratá a rastliny. Odtiaľto sme pokračovali do San Juan del Sur,¹⁰ kde sme našli zopár domov a prenocovali tam. Deň na to nás Indiáni v malých člnoch previezli morskou úžinou, čo v týchto podmienkach trvalo celú noc. Po bludných plavbách vlečúcich sa niekoľko dní, na ktorých nás tu a tam pozdravil i krokodíl, sme konečne dosiahli Itaku našich predbežných túžob: Nikaraguu. V Nikarague, kde ešte stále žijú nahí Indiáni, bolo na toto ročné obdobie (polovica januára) neznesiteľne teplo. Keď som si pomyslel, že práve teraz sa v mojej domovine udomácňuje najväčšia zima a predstavil som si sneh a ľad, bolo mi ešte teplejšie. Pred štrnástimi dňami ešte v New Yorku v treskúcej zime – a teraz v tropickom slnečnom kúpeli. Namiesto zimného kabáta som mal na sebe len ľahké biele sako, najľahšie možné nohavice a široký panamský klobúk. K tomu si prirátajte moju korpulentnosť a máte pred sebou obraz tučného námorníka.

Po krátkom pobyte v Nikarague sme sa opäť nalodili na veľký parník, ktorý nás za predchádzajúcu tvrdzu v mnohom odškodnil, a plavili sme sa do Panamy. Zakotviť sme tam však nemohli, pretože búrka more priveľmi rozbúrila. V zátokke medzi dvoma vrchmi, kam sme boli donútení sa vrátiť, bolo zdvíhanie vln cítiť menej a s nesmiernym úsilím a vypätím všetkých síl sa nám nakoniec podarilo vylodiť. Aký len rajský pohľad sa ponúkol nášmu zraku! Na širokom mori stále zúril víchrica, tu však vládol blažený pokoj. Vtáci spievali, opice svižne

¹⁰ San Juan del Sur, pobrežné mesto v Tichom oceáne, v departemente Rivas na juhozápade Nikaraguy.

skákali po stromoch a celá príroda sa pýšila nádhernými ozdobami farieb. Vystúpili sme na pevninu a prechádzali sme sa najkrajšími záhradami na svete. Obkolesili nás diví Indiáni, samí chlapci, a priniesli nám kvety a ovocie. Neuplynula ani hodina a nahrnuli sa k nám celé davy domorodcov a všetkých si nás prezerali s viditeľnou zvedavosťou a údivom. Charakteristickým znakom duševnej nízkosti tohto ľudského plemena je podlízavá pokora a otrocká poníženosť, ktorá sa prejavovala každým gestom Indiánov. Že pri tom zapôsobila aj naša číselná prevaha (bolo nás viac ako štyristo pasažierov) spoločne s delami, ktoré nad more vystrelovali salvy, ani netreba spomínať. Prevažne melancholická, úprimná povaha týchto ľudí celkom zodpovedá vplyvu vegetácie. Cudzie sú im naše nádeje, naše radosti, naše starosti, a len zriedka sa im v oku zaleskne slza, málokedy sa perami prederie smiech. Tento pozoruhodný človek znáša tie najstrašnejšie trápenia bez akejkoľvek hlasitej ponosy, jeho stoická sila sebaovládania ustúpi iba pred zúrivosťou, hnevom a žiarlivosťou. Zdá sa, že ťažkú prácu vôbec neznáša. Sú to ľudia, ktorých celý život sa odvíja pod kvitnúcimi kvetmi a plodmi. Európsky privandrovalec, chamtivý a nemilosrdný falošný kresťan, chcel týchto ľudí prinútiť k ťažkej lopote, avšak vidiac, ako pod ňou klesali, neváhal sem ako otrokov priviezt zocelenejších, silnejších divochov starého sveta – černochoch. Toto je a stále zostáva hanbou pre celú Severnú Ameriku, ktorá tým ostáva v priamom rozpore so základnými právami zakotvenými v ústave.

Áká nesmierna sila, aká bujná hojnosť a rozmanitosť tvorstva sa však prejavuje v tunajšej vegetácii! Ušľachtilé, štíhle tvary paliem mi mimovoľne pripomenuli charakteristický tvar celej Ameriky. Najvyššími listami dosahujú výšku až dvesto stôp¹¹ nad zemou a všetky ostatné stromy prekonávajú nielen výškou, ale aj obrovským počtom a majestátnym tvarom listov. I tie najhlbšie ukryté miesta zapíňa bohaté krovie tam, kde tejto vznešenej postave chýbajú prirodzené konáre. Toto husté krovie v nekonečnej rôznorodosti obkolesujú nahor sa štvrajúce, silné a navzájom poprepletané liany, pôvab svojich kvetov vystavujú kolosálne stromy nad zeleným morom lístia a všetko spájajú do akejsi vzájomne poprepájanej hustej masy, ktorú človek nedokáže prekonať inak, ako tak, že sa ňou preseká.

¹¹ 1 stopa = 0,3048 m

A tam sa na pokojnej hladine vody nadnáša lekno viktorie regie, rivalka raflézie, a s čarovným ligotom sa zdvíha zo stredu nekonečnej plnosti listov, rozprestierajúcich sa nežne nad svojím zrkadlovým obrazom na vodnej hladine. Jeden jediný z týchto majestátnych kvetov má obvod aj šesťnásť stôp. Vegetácia, kliesniaca si všade navôkol cestu nezmerateľnou silou, nedovolí žiadnemu ľudskému výtvoru pokojnú trvalú existenciu. Stavby amerických civilizácií sa spolu premenili na zelené pahorky, spolu celkom zanikli. Kameň sa od kameňa oddeľuje pôsobením neochvejnej sily rastlín, ktoré vrastajú do štrbín a rozširujú pukliny starých budov.

V spoločnosti asi dvadsiatich ľudí pod prírodnou strechou jediného palmového listu som mal počas siesty dostatok voľného času a celkom som sa nechal unášať vplyvom prírody. Áno, Amerika oplýva neopísateľným bohatstvom rastlinných pokladov, tie sú však doposiaľ celkom nedotknuté, nevyužívané, a vo svojej odľahlej osamotenosti úplne nepovšimnuté. Nepotrebuje hľadačov zlata, potrebujú roľníkov. Táto znamenitá pôda po celé stáročia márne vyčkáva na skúsených poľnohospodárov, ktorí by využili jej nevyčerpatelnú plodnosť. Domorodé národy, pradávni obyvatelia týchto divokých oblastí, nemali ani schopnosti, ani chuť prevziať nesmiernu hodnotu pôdnej kultúry do vlastných rúk. Indián ešte nikdy z vlastných pohnútok neokopával ani neobrábal pôdu a na šťastné dedičstvo poľnohospodárstva sa díva s tupým opovrnutím. Denným dielom, vzduchom a šťastím je mu lov a oslavovaný remeslom i sviatkom je boj. A tak sa na pôde, ktorá by mohla miliónom ľudí priniesť bohatstvo a šťastie, zopár domorodcov uspokojí s náhodami rajskej divočiny a celé životné blaho nachádza vo svojej biednej, úbohej existencii.

Po dvoch dňoch sa počasie vybláznilo a sprevádzaní ustavičným zavýjaním domorodcov, ktorí nám týmto spôsobom volali na slávu, sme nastúpili na loď. S pohnutou myslou sme sa tri hodiny plavili naspäť tou istou trasou, vrátiac sa tak na otvorené more. Tieto prekážky našu plavbu predĺžili o celé tri dni, boli sme však radi, že sme všetky nebezpečenstvá rozzúreného mora zvládli. Plavili sme sa celú noc a na druhý deň o desiatej hodine ráno sme dosiahli Panamu. Tu sme si našli pohodlný hotel a stretli sme sa s cestujúcimi, ktorí sa práve doplavili z Kalifornie.

2. list – San Francisco, 15. marca 1853

V niektorých časopisoch, ktoré som zazrel v Paname a medzi ktorými bolo aj zopár nemeckých čísel, som už objavil nejaké správy o mojom príchode do Kalifornie! Aby som ich naplnil, nasadol som na jedného z osedlaných koní, ktoré mňa i ostatných spolucestujúcich ihneď dosť nepriateľsky presvedčili, že som v skutočnosti ešte nedocestoval. Tisíc mulíc slúžilo na transport cestujúcich a všakovakého tovaru cez Panamskú šiju; pravdaže za veľmi ťažké peniaze, pretože čím viac pasažierov, tým vyššie požiadavky. Za každý funt¹² batožiny sme museli zaplatiť celý dolár! Svoje husle, ktoré človek rovnako ako ženu nesmie ani na okamih spustiť z očí, som vzal so sebou na koňa, ktorému po každom boku visela škatuľa a tretia sa niesla celkom navrchu.

Chcel som sa vyhnúť prípadným posmeškom, nuž som všetkých predbehol, hoci som jakživ na koni nejazdil, a udržal som si miesto na špici karavány až do Granady, kam sme prišli po namáhavej a vyčerpávajúcej nedobrej ceste dlhej dvanásť nemeckých míľ.¹³ Po tejto nezabudnuteľnej túre a tortúre by sa mi ktorákolvek bedárska chatrč javila ako maurský palác, o to blahodarnéjšie však zapôsobilo, keď sme v Granade natrafili na prepychový hotel, Alhambru zdobenú všetkými pôvabmi, ktorých je naše osvietené storočie schopné. Z okna tohto paláca som po prvý raz zbadal pokojnú hladinu mora. Veľkolepý, nezabudnuteľný okamih! Cítil som sa, akoby som stál pri samotných bránach večnosti!

Dostatočne posilnení na poslednú veľkú cestu sme nastúpili na parník „Brother Jonathan“, veľkú, veľmi elegantne zariadenú loď; jedáleň bola potiahnutá modrým zamatom a striebrom, spoločenská miestnosť s herňou zas žiarila v červenom zamate a pozlátených povrchoch. Mal som svoju vlastnú kajutu a kapitán i posádka lode si ma obzvlášť považovali.

Kapitán, na ktorého som mal odporúčacie listy, sa vlastnou usilovnosťou a dôvtipom stal miliónárom, hoci začínal ako bedár s prázdnyimi rukami. Urobil som si pohodlie, vybalil som husle, celý deň som len tak

¹² Funt alebo libra, názov rôznych hmotnostných jednotiek, približne pol kilogramu. V rôznych kútoch sveta mal funt trochu odlišnú hodnotu. Viedenská libra mala hodnotu 560,012 g.

¹³ Deutsche Meile, tiež Landmeile, 7532,5 m.

v nočnej košeli a papučiach chodil hore-dole a cvičil som, komponoval a užíval som si. A to všetko v duchu barokovej myšlienky odohrať v prospech posádky koncert, ktorý vyniesol tristo dolárov. Celá cestujúca spoločnosť zahrnula originálneho koncertného virtuóza pozornosťou a ten sa cítil veľmi potešený vedomím, že v ľuďoch vyvolal dobrú náladu.

Na piaty deň našej plavby usporiadala istá spoločnosť s kapitánom na čele veľký bál aj s banketom takým prepychovým a oslňujúcim, akoby sme boli priamo kdesi v redute veľkého mesta kráľovstva slávností.

Správali sa ku mne ako k rozmazanému dieťaťu a deň čo deň mi nanucovali tie najdrahšie lahôdky a najlepšie vína, ananás a šampanské. Kapitán si vyprosil môj portrét a v zlatom ráme ho ako spomienku za náramného aplauzu zúčastnených zavesil do spoločenskej miestnosti!

Tak ubiehali dni v pohodlí a prepychu a parník sa zatiaľ uberal pokojným oceánom. Na takej veľkej guli, ako je naša Zem, sa vody oceánu nášmu oku zdajú ako jednoliata, vodorovná plocha. Nehľadiac na príslovečnú vrtkavosť a pohyblivosť vodného elementu, nehľadiac na nekonečný pohyb vln, tak jediný skutočný, takmer všeobecne prevládajúci pocit cestujúceho, čo sa zverí vlnám svetového oceánu, nie je nič iné, len večná, do zúfalstva vedúca monotónnosť. A život námorníka, nech ho už báje a piesne ospevujú a maľujú akokoľvek poeticky príťažlivo, je len hrozivo únavná jednotvárnosť. Jedine radostné zvolanie – Zem! môže nakrátko ukončiť jeho horúčkovitý nepokoj. Lahko teda uhádnete naše pocity, keď sme po dvanástdňovej plavbe druhého februára zbadali na obzore prístav v San Franciscu.

Prístav v San Franciscu je najkrajší na svete; svojou vynikajúcou polohou v prírodnom prostredí premení mesto už zakrátko na jedno z najväčších na svete. Veľmi ma potešilo, že ma tam pri príchode očakávalo niekoľko priateľov, ktorých som poznal zo Spojených štátov – vyčkávali ma tam ale aj neznámi, ktorým ma už predtým bol odporučil môj dobrý chýr. Odviedli ma do hotela, toho istého, kde bývala speváčka Catherine Hayesová, ktorá ma vybojkovala a vybozkávala z čírej radosti, že opäť vidí starého známeho.¹⁴

¹⁴ Catherine Hayesová (vydatá Bushnellová, 1818? – 1861), írka sopránistka viktoriánskej éry, koncertujúca po celej Európe. Po vystúpení v New Yorku 23. 9. 1851 nasledovali koncerty v Bostone, Toronte, Philadelphii, Washingtone D. C., Charlestone, Savannah, v New Orleans a desiatkach ďalších amerických miest; v San Franciscu vystupovala pod záštitou Barnumovej

Je to práve sedem rokov, čo sme spoločne koncertovali v Christianii, a rok od nášho koncertu v New Yorku. Slečna Hayesová si za rok vyspievala pol milióna a v pravom slova zmysle sa tu topí v zlate. Len vďaka jej úsiliu sa mi na jej koncerte ušlo voľné miesto. Lístky stoja desať, päť a tri doláre, a to ľudia vo Viedni hundrú na drahé lôže. Keďže sa to tu len tak hemží organizátormi koncertov a všetky väčšie lokality sú vopred rezervované, musel som sa pri svojom koncerte uspokojiť s menším divadlom. Množstvo organizátorov koncertov, ktorí všetci chcú rýchlo zbohatnúť, je zásluhou ustavičných prírastkov očividne hlavne v rukách Číňanov. Číňanov je tu už teraz okolo desattisíc, a majú aj vlastnú divadelnú spoločnosť. Počet Nemcov sa pohybuje okolo šesťtisíc, zvyšok tvoria Angličania, Francúzi, Španieli a návštevou ma dokonca poctilo päť Uhrov. Doputovali sem len prednedávnom a už vlastnia aj veľké majetky a vo veľkom ryžujú zlato.

Napriek tomu všetkému, aký by som len bol šťastný, keby som mal túto Ameriku už za chrbtom, pretože magická moc zlata ma ku Kalifornii stále hrozivo priťahuje. Uctievaným najvyšším božstvom je tu zisk a žiadny prostriedok nie je primálny, ani príliš odporný, pokiaľ len slúži chamtivosti. Vraždy a zabíjanie sú na dennom poriadku, a ten, kto by v tomto ospievanom eldoráde zamýšľal stráviť dlhší čas, mohol by čoskoro natrvalo pozorovať hviezdnu nočnú oblohu zo *chambre garnie* niektorého spoľahlivo stráženého hotela. Zato musím uznať, že také nočné rendez-vous so stúpenkami komunizmu musí byť poriadne dobrodružstvo, pretože vzhľadom na to, že tu nie je žiadna polícia, nikomu ani na um nezíde narušiť heroické úsilie napadnutého čo i len najmenším pokusom o pomoc. Mimochodom, starajú sa tu o mňa mimoriadne príkladne a vychutnávam si priateľstvo hlavných predstaviteľov mesta. Nie som tu ešte ani štyri týždne a odohral som už svoj šiesty koncert. Drahota však prekračuje moje najhoršie očakávania a hoci ma denne niekam pozvú, vždy miniem aspoň tridsať dolárov. Za pranie jednej košeľe sa tu práčke vypláca

agentúry od novembra 1852 do mája 1853. Od jari 1853 prešla množstvo baníckych stredísk kalifornských zlatokopov, z Kalifornie odišla do Južnej Ameriky (Lima, Valparaíso, Santiago), a následne do Austrálie. Prešla teda takmer tou istou umeleckou cestou ako Hauser. Po koncertoch v Melbourne, Geelongu, Adelaide, Kalkate, Jakarte a Singapore vystúpila znovu v Sydney a Melbourne. Do Anglicka sa vrátila po päťročnej absencii v auguste 1856. Po svadbe (1857) umrela v roku 1861.

až polovica dolára! Videl som toľko zlata, že sa mi z toho krížili oči, a každý, kto zlato nedoluje, pokúša sa obohatiť dobrodružnými špekuláciami. Lovci duší a kaukliari, moderní donkichotovia a vreckoví zlodeji, verejní rečníci a kriklúni, slávne tanečnice a brazílske opi-ce, virtuózi a papagáje – všetci prikladajú ruku k spoločnému dielu zlatej špekulácie. To je lesk biedy, to sú zlaté otrocké okovy! Blažený ten, kto v sebe nájde silu zbaviť sa ich v pravý čas. Keďže mesto tvo-ria zväčša drevené domy, skoro sa neodvážim vzdialiť na dlhší čas, lebo takmer každý deň prepukne požiar, spôsobený čiastočne ľahko-myselnosťou a povrchnosťou, ktorými sa tu všetko riadi, čiastočne tými najnekalejšími pohnútkami, ako je závisť, pomsta či špekulácie. Týmto spôsobom sa tu už strhla nejedna pohroma. Za necelú hodinu sa na popol zmenila celá mestská štvrť. Avšak hneď vedľa už rovnako rýchlo na ešte dymiacich základoch vyrastajú nové štvrte. Je úžasné, čo všetko sa tu za krátky čas podarí. Z noci na ráno zo zeme vyras-tajú pohodlné obytné domy, z noci na ráno ľudia zbohatnú a z noci na ráno sa zas prepadnú do chudoby. „Pohyb“, tak tu znie heslo celej pozemskej múdrosti, a najvyšším cieľom celého toho pohybu je ma-mon. Poetické, fantáziou obdarené náture, umelci a literáti, nájdu v hociktorej európskej podkrovnej kutici prospešnejší vzduch ako tu, kde sa všetky sny o ľudskej cnosti a veľkosti zadusia v zlatom prachu.

Nuž ale ako túto krajinu bohato obdarovalo samotné stvorenie, ako veľmi v tom predstihla všetky ostatné krajiny sveta – a tak málo tomu zodpovedá ľudské konanie! Mierny vietor od mora tu vytvára nádherné podnebie a pomerne nízke hory poskytujú hospodárovi takmer vždy istotu, že bude mať bohatú úrodu. Európan si v novej krajine pripadá celkom maličký a usádza sa tu plný vystrašených obáv, každý krok vy-konáva úzkostlivo, pomaly a s rozličnými strachmi, ako zlodej gniavený zlým svedomím. Lež vidiac ho v jasnom svetle, kým iným je, ak nie len chamtivým, bezcitným podlým zlodejom, ktorého poháňajú vpred tie najodpudivšie náruživosti? Dychtí len po márnom, zradnom a pominutelnom zlate, ktoré má práve tú vlastnosť, že často privedie na mizinu mnohých, ktorí ho majú najviac. Prebytok pozemských statkov priveľmi otupuje ducha človeka. Stáva sa chúlостivým a nervovo vyčer-paným, a tak ho statky zbavujú pevnej pôdy nezávislosti a slobody. Či sa práve tento americký kov nestal kedysi takým osudným Španielom pachtiacim sa po zlate? Nebol rýchlo nadobudnutý nadbytok zároveň varovným signálom ich neskoršieho pádu?

Lahko viditeľný motív všetkých dnešných pútnikov do Kalifornie tkvie len a len v tom, aby získali rýchle šťastie a potom sa bleskovo vrátili do Európy, ktorú si budú vychutnávať s pocitom istoty. Lenže na dosiahnutie tohto cieľa je dovolený akýkoľvek prostriedok.

Zima bola výnimočne prudká, a tak je tu ešte i v marci veľmi chladno, hoci stále výrazne teplejšie, ako o tomto čase v Rakúsku. Navštívil som tunajšiu operu, hrali *Marthu*.¹⁵ Skladateľ by pri jej predvedení asi nezažíval veľké zadostučinenie. Ja sám som vládal vydržať len jedno dejstvo. Potom som sa vybral do čínskeho divadla, kde som aspoň ničomu nerozumel. Zoznámil som sa tam s francúzskym grófom „Rouffeltom de Boulbon“, ktorý velil invázii do Mexika, ale utrpel porážku. Dobrodruh v najprísnejšom zmysle slova, ale veľmi duchaplný, vzdelaný človek, ktorý tu nezohráva práve bezvýznamnú úlohu. Nedávno ho sem priviezli polomŕtveho a dnes – sotva sa zotavil, už tu aj opäť organizuje podobné akcie. Je aj vynikajúcim klaviristom a bol taký láskavý, že sa zhostil klavírneho sprievodu mojej *Piesne bez slov* na mojom nadchádzajúcom koncerte. Je to rozhodne hrdina týchto dní, a tak to určite pritiahne veľkú pozornosť i vyvolá veľa závidi. A čo je na celej veci najlepšie, zabezpečí mi to plnú sálu. Môj hudobný žart *Vtáčik na strome* sa tu publiku nesmierne páčil a v opakovaných inzerátoch v novinách ma vyzývajú „toto klasické hudobné dielo“ (!) opakovať na každom koncerte. Čo by len na takéto opis povedali naši kritici?¹⁶

Na jednom z mojich koncertov po prvý raz spievala speváčka, ktorú príroda neobdarila ani zlatom v hrdle, o to menej mladostou a helénskou krásou. Yankeeovia, načisto oslobodení od čo i len najmenších schopností fantázie, boli takí nespôsobní, že ju rovno označili za škaredú a svoj vrozený zmysel pre hudbu preukazovali piskotom a syčaním, ktorým sprevádzali spev speváčky; tá však medzitým napoly upadla do mdlôb. Utešujúc nebanku som stratil celú svoju výrečnosť. Nádeje, ktoré u nežného pohlavia vždy čnejú vysoko ponad schopnosti, zničila jediným úderom; málo boli platné moje slová. Publikum dá na prvý dojem všade na svete, tu však niekoľkonásobne viac. Peniaze vyhadzuje

¹⁵ *Martha alebo Trh v Richmonde* je opera Friedricha von Flotow napísaná na libreto Friedricha Wilhelma Riesa (1847). Premiéra bola vo Viedni 25. novembra 1847.

¹⁶ *Pieseň bez slov, Vtáčik na strome* – skladby Misku Hausera, konštanty jeho koncertov.

zriedka, ak, tak von oknom. Najmä vtedy, keď si nárokuje právo na to najlepšie a cíti sa oklamané. Niektoré speváčky dúfajú, že ich tu budú oslavovať, niektorí klaviristi sa už vidia brodiť zlatom, ale väčšina sa kruto mylí. S polutovaním som sa musel presvedčiť, že skutočné talenty, čo nepochopili, že publikum si želá len to najľahšie prežívateľné mäsko, museli vyprázdniť priestor pre proletárov umenia.

3. list – San Francisco, 1. apríla 1853

Bez spolupráce sa v San Franciscu nedá usporiadať koncert. Preto čím viac má program čísel a čím pestrejšie sú navzájom poprepletané, tým lepšie. Okrem Hayesovej a jednej Španielky sa tu momentálne nenachádza žiadna obľúbená speváčka a ostatné z pôsobenia vyradilo nemilosrdné publikum. Preto sa usilujem zorganizovať vlastné kvarteto a pokiaľ bude možné, aj celý orchester. O hudobníkov tu nie je núdza, rastú zo zeme ako huby po daždi a najlepšie sa uplatnia v skleníkovej atmosfére miestnych herní. Nezriedka sa stane, že šťastlivý hráč hodí zlatý nuget, aby mu zavržúkali *Yankee Doodle*¹⁷ alebo dáky straussovský valčík. Catherine Hayesová má v pláne o niekoľko dní vycestovať do zlatých baní a odtiaľ do Južnej Ameriky, do Čile a do Peru. Zišlo mi na um, že by som sa neskôr tiež mohol vybrať tým smerom, najmä preto, že mám veľa odporúčaní do Ria de Janeiro, medzi nimi aj list od prezidenta Piercea¹⁸ pre cisára a všetkých ministrov. Predsa som si však väčšmi želal, aby mierili do mojej vlasti. Ako by som len rád vymenil „Kearny Street“ v San Franciscu za čo len stopu široký kus uhorskej zeme.

Pred výletom do zlatých baní som 15. mája odohral v tunajšom veľkom novopostavenom divadle rozlúčkový koncert. Nazval by som ho rozlúčkovým triumfom, keby toto slovo nebolo až príliš zneužitá a keby sa môj duch nevzpieral počtám, ktoré by sa mali udeľovať len

¹⁷ *Yankee Doodle* – tradičná americká pieseň a detská rýmovacia, často chápaná patrioticky ako symbol Ameriky. Melódia je staršia ako text, bola známa v Európe (Anglicko, Francúzsko, Holandsko, Španielsko, Uhorsko); pochádza pravdepodobne z írkej piesne *All the way to Galway*. Najstarším známym textom je žatevná pieseň z renesančného Holandska.

¹⁸ Franklin Pierce: 14. prezident USA v rokoch 1853 – 1857.

tým, čo preukázali ľudstvu výnimočné služby. V prozaickej krajine prérií a pralesov prejavy umeleckého nadšenia musia nevyhnutne prekvapovať; ale človek, nech žije kdekol'vek a zaoberá sa čímkoľvek, musí mať objekt svojho nadšenia; nech sa tento objekt nazýva hocijako, ak je len schopný plniť svoj účel: „zabudnúť na každodennosť“. Zdá sa, že praktici tejto modernej zeme zaslúbenej práve toto pociťujú najviac. Ak sa objaví čo len najmenšia príležitosť vymaniť sa na chvíľku zo sveta suchých obchodov, tak veľmi otupujúcich ducha i city, ihneď sa jej niekto zhostí a vyťaží z nej maximum. O duševných helótoch, ktorých horizonty sa rozpínajú zo stredy dolárovej bankovky presne po jej okraje, nie je nikde núdza, ale ten najlepší charakter prerazí aj tú najdivokejšiu húštinu a ako palma v pralese sa sám ťahá dohora. V tejto všeobecnej ľudskej potrebe, ktorá sa tu prejavuje väčšmi ako inde, vidím aj príčinu môjho nečakaného úspechu. Vzhľadom na to, že materiálne vzťahy tu dosiahli taký žiarivý vrchol ako nikde v Európe, môže vypočítavý umelec počítať s dobrým úspechom.

Príjem za spomínaný koncert bol pozoruhodný, priniesol okolo 2 500 dolárov. Som hrdý na to, že som zostavil orchester, ktorý by pocítil dokonca i dobré európske sídlo. Hudobníkov som si povyhľadával v herniach, ktoré zastrešili mojich doterajších dvadsaťšesť koncertov. Angažoval som ich a cvičil s nimi toľko, až som ich úspešne doviedol k interpretácii nádhernej Beethovenovej *Predohry k Leonore*. Koncert trval celé štyri hodiny, pretože som musel vyhovieť vášnivým požiadavkám prítomných džentlmenov, Číňanov a dobrodruhov všetkých krajín, a každú skladbu trikrát zopakovať. Keď som do jednej kompozície vniesol niekoľko čínskych motívov, deti nebeskej ríše prepukli do nadľudského vychvalovania a zavýjania s takým nadšením, že som sa musel nakoniec ukryť v kúte domu, aby som sa vyhol dôsledkom čínskeho horlenia.

Na druhý deň, 16. mája, som v spoločnosti klaviristu Laveneaua, speváka Gerolda, speváčky Pattinosovej a môjho agenta vycestoval do zlatých baní. Najskôr do Sacramenta, čo trvalo štyri dni, odtiaľ do Stocktonu a Novarry, miest, ktoré ešte len vznikajú. Pri pohľade na tie hory zlata sa mi oči doslova krížili úžasom! Obchody tu však boli výrazne horšie ako v San Franciscu, pretože som mal veľmi vysoké výdavky. Každý môj spoločník si denne vypýtal šesťdesiat dolárov, a keďže ľudia v baniach ani brvou nemihli pri zmienke o návšteve koncertu, hral som tentoraz *Piesne bez zlata*.

O nebezpečenstvách, ktoré mi na ceste hrozili, sa tu zmienim len všeobecne. V tejto krajine bratstva sa prejavuje neospravedlniteľná ľahostajnosť voči ľudskému životu nadmiernym využívaním parnej sily a nerozvážnou jazdou na nebezpečných miestach. Mefistove slová „Ľudské pokolenie – tomu už nič neuškodí“, ¹⁹ sú tu istým hrôzostrašným spôsobom vyvrátené a o nehodách, ku ktorým došlo, sa hovorí s pravou satanskou ľahostajnosťou. Človek o nich dokonca vopred špekuluje a považuje sa za celkom nepochopiteľné, ak takéto špekulácie dlhodobo zlyhávajú. Keďže som pri výbere lodí a kapitánov nanajvýš opatrný, vrátil som sa v dobrom zdraví a bez ujmy naspäť do San Franciscu.

Spieva a hrá tu Lola Montezová.²⁰ Rozdáva zaucha a berie za to zlato. V *Yelva, die russische Waise* (Jelva, ruská sirota)²¹ sa demokratickému auditóriu prenáramne páčila a nemenej v predstavení, ktoré si napísala sama a ktoré sa volá *Lola Montezová v Mníchove*. „Pavúčím tancom“ zato vyvolala hnev, pretože v ňom tancujúc poskakovala okolo živého pavúka, ktorého však nezašliapla, zato srdcia prítomných zamotala do novej pavúcej siete. *Quousque tandem!*²² Stále je však veľmi pekná. Včera som ju videl a zhováral sa s ňou. Je drzá ako decko a o ohni hovorí ako niekto, kto sa ešte nepopálil. Okrem mnohých iných vecí, na ktorých prerozprávanie by nestačilo umenie ani toho najskúsenejšieho mnemotechnika, mi celkom naivne vyrozprávala aj to, ako bývalého agenta Hayesovej vyzvala na súboj, nazvala ho ničomníkom a nakoniec ho, pretože nedodrжал slovo, ešte k tomu aj prefackala.

Ako som už spomínal, organizátormi koncertov sa to tu len tak hemží, a to nešťastné ročné obdobie, ktoré do Viedne prichádza len raz, ten čas ducha otupujúcich a dobrý vkus vyčerpávajúcich virtuózných koncertov, ten hlavné mesto Kalifornie ťaží ako nočná mora a spôsobuje mu nekonečné Tantalove muky. Všetky divadlá, sály a podniky si

¹⁹ *Der Menschenbrut,*

dem ist nun gar nichts anzuhaben. Johann Wolfgang Goethe: *Faust*, 1. 1. 6.

²⁰ Lola Montezová, vlastným menom Marie Dolores Eliza Rosanna Gilbertová (17. 2. 1821, Grange, Írsko – 17. 1. 1861, Brooklyn, New York, USA) bola írsky tanečnica a herečka, známa ako „španielska tanečnica“.

²¹ Eugène Scribe: *Yelva ou l'Orpheline russe*, obúbená francúzska divadelná hra, premiéru mala 18. marca 1828 v Théâtre du Gymnase-Dramatique, Paríž.

²² Dokedy ešte!

dlhé týždne vopred rezervujú moderní potomkovia Apolóna a Orfea. Len málo spievajúcich a hrajúcich dobrodruhov tu však narazí na zlatú žilu. Kto si povest' a dobrý chýr neprinesie so sebou už z Európy, má tu ťažké postavenie. Ak sa však umelec rozhodne pochlebovať materiál-nemu vkusu publika a na čas odloží svoje skutočné umelecké zámery, žiarivé úspechy ho neminú.

Pripravujú tu na moju počesť jeden banket za druhým a pri tom vynaložené výdavky bývajú i v pojmoch zlatej krajiny veľmi rozšafné. Hádam postačí, ak poviem, že na poslednom bankete na vyplatenie výdavkov nestačila suma päťsto dolárov. Keď ďalej uvediem, že ma ešte aj Číňania jednou deputáciou pozvali do svojej štvrte, myslím si, že plody mojich postupov sú tým dostatočne opísané. Predsa sa však moje lepšie Ja z tohto nepokojného, zradného mora špekulácií prediera smerom k bezpečnému, blahodarnému pobrežiu skutočného umenia. Kvarteto, čo som s takou námahou zostavil, mi po dlhší čas poskytovalo viac potešenia ako všetko kalifornské zlato. Kvarteto v dokonalosti, akú zamýšľal Beethoven, tento duchovný rozhovor štvorice rovnako naladených duší, čo v sebe ukrýva svet činov, utrpenia a nádejí, toto kvarteto je mojou záchrannou kotvou – a to vždy, keď sa démonické sily snažia naviesť moju milovanú loď, umenie, do priepasti ozdobenej lákavým kruhovým tancom. Žiaľ, pred niekoľkými dňami na nestrávitelnosť potravy zomrel môj violista, a tak budem teraz na dlhší čas ochudobnený o tento čistý hudobný pôžitok. Medzi miestnymi hudobníkmi je aj istý žiak viedenského konzervatória, ktorý si spoločne s ďalšími hudobníkmi denne zarobí štyridsať až päťdesiat dolárov. Členovia orchestra, ktorý som vytvoril a ktorý pôsobí na mojich koncertoch, sa zachovali priam príkladne – nežiadajú si žiadnu výplatu, až na jedného českého kontrabasistu.

Napísal mi Ole Bull, plány má rovnako výstredné ako vždy. Posledná špekulácia mu nevyšla, a tak ho teraz posadla myšlienka priplaviť sa sem najbližšou loďou, vyfidlikať si milión (!) dolárov a zas si tak dopomôcť vyletieť nahor.

Moje nároky sú podstatne skromnejšie. Koncertovania mám už úprimne plné zuby. Čoskoro sa budem musieť rozhodnúť, či túto nešťastnú najšťastnejšiu krajinu na svete navždy opustím. Len čo dosiahnem svoj cieľ, vrátim sa cez Južnú Ameriku do Anglicka.

Najšťastnejšia krajina! Áno, požehnané podnebie, nesmierne úrodná pôda, nádherná a bujná vegetácia, blahodarné vodstvo a nekonečné

zásoby najdrahších kovov, to všetko robí z Kalifornie pozemské eldorado. Nádherné široké údolie, ktoré sa tiahne medzi vnútrozemím a horským pásmom na pobreží, umožňuje riečnemu povodiu rýchly rozvoj, ktorý je južnej Kalifornii odopretý. Zo severu sa tu z rôznych jazier v pohorí Sierra Nevada zlieva rieka Rio San Sacramento a dosahuje takú hĺbku, že ju na tridsiatich míľach po prúde splavujú samé veľké lode. San Sacramento ústi spoločne s riekou San Joaquin do sanfranciského zálivu.

Podľa meraní, ktoré sa vykonávajú v San Franciscu a vo Fort Ross,²³ sa pohybuje celková ročná teplota na južnom bode medzi 10 a 20 stupňami, na severnom medzi siedmimi a jedenást a pol stupňami. Letné horúčavy výrazne znižuje morský vzduch a husté hmlý. A tak sa tu škodlivé výkyvy teplôt, také nepríjemné pre cudzinca, vôbec nevyskytujú. Zodpovedá tomu aj vždy svieža a bohatá vegetácia, ktorá sa pocestnému z južnej Kalifornie zdá takmer ako zázrak. Hory pôsobia o to hrozivejšie, že sa pred očami zjavia nečakane, celé pokryté pyšnými dubovými lesmi a stromami s akýmisi bielymi plodmi, ktoré domorodcom slúžia ako chlieb. Rastú tam však aj červené cédre, platany, cyprusy a rôzne druhy agávy. Misionárske stanice tu majú výnosnú pôdu na poľnohospodárstvo a námaha vložená do pestovania všetkých európskych druhov obilia sa nadmieru opláti. S veľkým úspechom sa tu zaviedlo aj pestovanie viniča a napriek nedostatočnej starostlivosti vzniká z hrozna dobrý nápoj. Podobne sa darí datľovým palmám, olivovníkom, bavlna a podobne. Šíre bujné pastviny prajú chovu dobytká, o ktorý sa misionári starajú, odkedy sa tu európske domáce zvieratá úspešne prispôbili. Dobytok a kone takmer zdíveli a človek si ich chytí vtedy, keď potrebuje.

Lesy husto obýva divá zver od výmyslu sveta. Žijú tu medvede, vysoká zver, zajace; vo veľkom sa lovia líšky na kožušinu a na pobreží hojne žijúce vydry, ktorých odchyt bol pôvodne často v rukách ruských podnikavcov.

Nuž a práve v tejto krajine, ktorú akoby príroda stvorila len pre blahobyt človeka, sa udomácnila neresť a bieda. O tejto smutnej pravde každého presvedčí jediná prechádzka ulicami San Francisca. Vedľa osľňujúceho bohatstva zíza trpká bieda. O to väčšmi vynikne v krajine,

²³ Fort Ross, bývalá ruská pevnosť a koloniálna osada vystavaná Rusmi v Severnej Amerike v Kalifornii roku 1812.

kde každý sníva len o zlatonosných vrchoch. Všetky tieto ilúzie narážajú na veľmi tvrdú realitu, preto sa tu človek v oveľa vyššej miere ako so šťastím a bohatstvom stretne so samovraždami, šílenstvom – slovom, celou ľudskou biedou a jej hroznými následkami. Však srdcia tu zatvrdzuje aj zlato. Almužný vonkoncom nie sú v móde a samopašný lovec šťastia dnes chladnokrvne a bez povšimnutia prechádza okolo stroskotancov a tváří plných zúfalstva – ten istý, ktorý možno už zajtra bude hľadiť do tváre rovnakému osudu.

4. list – San Francisco, 15. apríla 1853

Kraľujúcu biedu síce nespôsobujú, ale zásadne podporujú aj mnohé herne. Natrafíte na ne na každej ulici, veď na jeden obytný dom pripadne jedna takáto herňa! Za zelenými stolmi sedia prešibaní Francúzi alebo Nemci štítiaci sa práce.

Jednu takúto herňu som navštívil a pokúsil sa ju opísať. Dvojpodlažná budova patrí k tým krajším v San Franciscu. Na prízemí sa nachádza piváreň Gambrinus. Veľa ľudí z vidieka sem láka nemecká výčapníčka, nemecký hostinský a nemecká kuchyňa. Hoci je piváreň vyslovene chudobne zariadená a jedlo zlé, ceny majú nehorázne. Pohár piva, káva alebo čaj stoja pol dolára, pohár punču, vína a zmrzlina dolár. Medzi mnohými známymi, s ktorými som sa tu priateľsky zdravil, bol aj doktor Prechter z Brém. Pozval ma na návštevu herne na prvom poschodí. Vyšli sme hore schodmi. Aký však kontrast medzi nemeckou pivárňou a priestorom na prvom poschodí zariadenom vo francúzskom štýle! Zdalo sa mi, že som práve pricestoval z Nemecka do Francúzska. Zeleným súknom potiahnuté drevené schody nás zaviedli do predsieni, kde stál čierny lokaj, ktorý nám odobral symboly európskej kultúry – klobúk a paličku. Pravdaže, také čosi je pri mnohých hostoch zbytočné, veď väčšina z nich dávno vymenila salónny európsky frak za sako a paličku za rýľ a motyku. Prichádzajú sem rovno z baní, s chrastami na rukách i na tvári, s vykasanými rukávmi košiel a občas aj bez rukávov. O to žiarivejšie však vynikne trup týchto hrubou robotou poznačených postáv. Tu sa nachádza pás, na ktorom zlatú výhru strážia dve pištole, symbolicky tak poukazujúc na biedu obkolesujúcu bohatstvo. So smädом po zlate vpísaným v tvárach sem títo chlapi prichádzajú, aby

v krátkom čase ťažko získané imanie znásobili, alebo naopak, videli navždy sa prepadať do nenávratna. Ešte sme do tohto raja stratencov ani nohu nepoložili, už nás aj obkolesili vyslanci pekla s výrečnými hadími jazykmi a lákali nás zúčastniť sa hry.

Musím sa priznať, že som z mojej strany musel vynaložiť všetku svoju odolnosť, aby som vábeniu odolal. Najskôr nám z akéhosi katalógu predčítali mená tých, ktorých obšťastnila Fortúna. Zato zástupy neborákov, ktorí padli za obeť „Erínyám“, nám zamlčali. „Tu sú zlaté bane Kalifornie!“ kričal černochoch v pestrých háboch. „Tu je chalúpka strýčka Toma!“ odpovedal mu hlas z môjho vnútra. Ďalší popritom vystrájal opičky a pokúšal sa tak prehrávajúcemu nešťastníkovi obveseliť stratu.

Šesť muzikantov fidlikalo *Radost, nádej a útechu*, za čo ich víťazi štedro odmeňovali; menej šťastlivá skupinka mohla v lúbezných tónoch počuť naliehavú výzvu k rýchlemu návratu, pretože tá hudba bola vskutku príšerná. Počas mojej prítomnosti vyhral zlatokop z Columbie tritisíc dolárov a ďalší dvaja prehrali po dvetisíc päťsto. Bola to ich celá pláca vydolovaná z tvrdej zeme za šesťnásť mesiacov. V tej chvíli som už dostal strach. Divoké postavy všetkých farieb sa s hrstou zlatého prachu predierali k hracím stolom a pripomínali privčas zomreté duše, čo sa nahrnuli k brehom rieky Styx a s obolom v ruke drankajú, aby ich Cháron previezol. Toto besnenie a lomoz mi ukázali, že sa sem prepadli všetky fúrie a duše pekla, a preto som nemal nič naliehavejšie na srdci, ako stadiaľ čo najrýchlejšie uniknúť. Pri dverách nás spôsobilý Francúz upozornil, keďže sme neráčili hrať, že máme zaplatiť vstupenku v cene dvoch dolárov. Bolo to prvýkrát, čo som za vstup platil po predstavení; s touto svojvôľou a novofrancúzskym úžerníctvom som sa však musel zmieriť, a tak som za vytúžený odchod zaplatil vstupné. Zato na slobode sme ešte neboli. Čierny garderobier v kedysi vari elegantnej livreji bol protipólom Francúza o poschodie vyššie. Kým nám bol tento syn prírody ochotný podať naše klobúky a dáždniky, chcel si pol dolára najprv osobne ohmatať medzi prstami. Nuž, takto vyzerá rozdiel medzi divochom a Francúzom.

Tolko o skvelom dianí v herniach. Ešte sa v krátkosti zmienim o čínskom národnom sviatku, ktorého som sa pred niekoľkými dňami zúčastnil. Tam som bol svedkom *non plus ultra* ľudskej bláznivosti, a znovu sa mi potvrdili Schillerove slová, že